

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЗЕЛЕНСЬКА ОЛЕНА ПІМЕНІВНА

УДК 351.74:378.015.31:008

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

КИЇВ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г. Шевченка.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України СИДОРЕНКО ВІКТОР КОСТЯНТИНОВИЧ, Національний університет біоресурсів і природокористування України, директор навчально-наукового центру підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор КУЗЬМЕНКО ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ, Комунальний вищий навчальний заклад „Херсонська академія неперервної освіти”, завідувач кафедри педагогіки і психології;

доктор педагогічних наук, професор ГРИТЧЕНКО АНАТОЛІЙ ГРИГОРОВИЧ, Державний вищий навчальний заклад „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”, завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, методики викладання трудового навчання та креслення;

доктор педагогічних наук, доцент ПРИГОДІЙ МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ, Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри методики навчання та управління навчальними закладами.

Захист відбудеться 12 листопада 2013 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.02 в Інституті вищої освіти НАПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, 9-й поверх, актові зала.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту вищої освіти НАПН України (01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9).

Автореферат розіслано 11 жовтня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.В. Лесик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В усіх сферах життєдіяльності людини відбуваються докорінні зміни, які стосуються широкого спектру відносин суспільства та особистості. З одного боку, ці відносини стають більш жорсткими і вимагають конкурентоспроможності всіх суб'єктів цих відносин, з іншого, уможливають вільне самовизначення, самореалізацію людини на основі адекватного вибору способів вирішення власних проблем. Найближче соціокультурне оточення людини є потужним чинником як загального, так і професійного розвитку особистості.

Сьогодні країні потрібні не просто фахівці, а люди, здатні формувати громадянське суспільство на основі толерантного ставлення до особистості, врахування особливостей її соціокультурного розвитку. Тому так гостро стоїть завдання становлення нової освітньої системи, в якій вузькопрофесійний підхід у підготовці майбутнього фахівця не буде пріоритетним напрямом, що поступово втрачає „людське обличчя” та перетворюється на структурний елемент системи, який діє відповідно заданого алгоритму.

Культурологічна парадигма з її орієнтацією на особистість, на розуміння найважливіших факторів соціального буття та існування людства в цілому, її чуттєві витоки в людині повинна забезпечити новий напрям розвитку професійної освіти. Культурологічна парадигма в освіті передбачає зміну пріоритетів, перенесення центру уваги на особистість майбутнього фахівця, його культуру, професіоналізм, знання та вміння, якими він володіє, перетворення навчання із самоцілі на засіб його професійного розвитку і самовдосконалення.

Актуальність культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України зумовлена процесами модернізації, що відбуваються в сучасному світі та освіті. Виникли умови, в яких особистість уперше усвідомила себе частиною світової культури, де на основі діалогу культур вона пізнає себе у своїй культурі, примножуючи культуротворчий досвід людства. Отже у процесі культурологічної підготовки стане можливим діалог особистостей, націй, народів, особи і суспільства.

Розробкою наукових основ вищої професійно-педагогічної освіти в Україні займаються І. Волощук, А. Грітченко, Н. Дем'яненко, М. Євтух, В. Кремень, В. Кузьменко, В. Луговий, Е. Лузік, В. Майборода, В. Манько, М. Пригодій, В. Сидоренко, О. Сухомлинська та ін. Науковий інтерес викликають дослідження, пов'язані зі становленням і розвитком професійної освіти, підготовкою кадрів різного профілю. Це дослідження В. Андросюка, А. Беляєвої, Я. Бондаренка, Г. Боярка, І. Ващенко, А. Галімова, Н. Горбача, Л. Казміренка, О. Лопутько, В. Тюріної, Г. Юхновець та ін.

Проблема вдосконалення культурологічної підготовки майбутніх фахівців розглянута в роботах В. Антофійчука, В. Багацького, В. Біблера, В. Виткалова, О. Вознюка, О. Граб, В. Гурої, Б. Єрасова, В. Залеського, Л. Зеліско, Т. Зюзіної, М. Каранди, Н. Колеснікової, В. Компанієць, Л. Кондрацької, Л. Маслака, В. Маслової, Г. Філіпчука, С. Чабаненка.

Здійснено аналіз стану культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, який дозволив виявити низку суперечностей між:

- потребою суспільства у кваліфікованих спеціалістах, які мають високий рівень професійної майстерності, і традиційним змістом професійної підготовки фахівців МВС України;
- традиційною системою підготовки майбутніх фахівців МВС України і потребою запровадження новітніх технологій та підходів навчання з урахуванням процесів євроінтеграції та формування полікультурного світу;
- необхідністю підготовки курсантів з достатнім рівнем культурологічної підготовки та відсутністю належної науково обґрунтованої та експериментально перевіреної методики підготовки майбутніх фахівців МВС України за цим напрямом.

Актуальність проблеми і потреба її розв'язання на теоретичному та методичному рівнях зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **„Теоретичні та методичні засади культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалось відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка і спрямоване на вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, а також є складовою частиною комплексної теми факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ „Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави” (№ 0112U007494).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (протокол від 7 грудня 2009 р., № 7) та узгоджено в бюро ради міжвідомчої координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол від 23 лютого 2010 р., № 1).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – науково-теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити теоретико-методичні основи культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- здійснити аналіз наукової літератури з проблеми культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів і визначити напрями, що потребують подальших досліджень;
- конкретизувати зміст поняття „культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України”;
- розкрити принципи та педагогічні умови культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України;
- розробити концепцію та модель культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України;
- охарактеризувати особливості методики культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів;

- визначити компоненти, критерії, показники та рівні культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України;
- експериментально перевірити ефективність культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців МВС України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Методи дослідження. Для реалізації основних завдань дослідження на різних його етапах використано теоретичні та емпіричні методи:

- *аналіз, синтез, порівняння та зіставлення* – для визначення стану розкриття проблеми дослідження у філософській та психолого-педагогічній науковій літературі, вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти, словників, енциклопедій, авторефератів, дисертацій, Інтернет-ресурсів, досвіду роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів МВС України;

- *моделювання та проектування* – для виокремлення змісту, педагогічних умов, розробки моделі та відповідної процедури культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України;

- *порівняння, класифікація, узагальнення* – для визначення спільних характеристик об'єктів на основі опрацювання та інтерпретації теоретичних джерел з проблеми культурологічної підготовки у вищих навчальних закладах, державних стандартів вищої освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик бакалавра, спеціаліста та магістра, університетської документації (навчальні плани, робочі програми, навчально-методичні комплекси з курсів), результатів діяльності курсантів, визначення закономірностей фахової підготовки, формулювання висновків та рекомендацій;

- *діагностування* (опитування – анкетування, інтерв'ювання, бесіда, тестування; педагогічне спостереження, самоспостереження; експертне оцінювання) – для визначення рівня культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, динаміки зміни окремих структурних компонентів у загальній структурі підготовки;

- *педагогічний експеримент* – для перевірки ефективності розробленої моделі та методики культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, визначення кількісних і якісних показників культурологічної підготовки та динаміки її зміни на кожному етапі дослідження;

- *математичної статистики* – для опрацювання отриманих експериментальних даних і обчислення статистичних показників з метою перевірки ефективності впровадження у навчально-виховний процес вищого навчального закладу МВС України педагогічних умов, моделі та методики культурологічної підготовки курсантів (використання коефіцієнта рангової кореляції Спірмена);

- *графічні* (схеми, діаграми, таблиці) – для ілюстрації та порівняння результатів експерименту в графічних формах і таблицях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- розроблено концепцію культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України;

- обґрунтовано педагогічні умови культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, що виражено в трьохкомпонентній структурі (*процесуальний компонент*: створення можливостей кожному курсанту для виявлення і розвитку особистісних творчих культурологічних якостей шляхом використання методів активізації навчання, комбінування теоретичного навчання, практичних видів роботи та практики; наявність спеціально розробленого для курсантів вищих навчальних закладів МВС України методичного забезпечення (тематичний план, навчальні програми, навчальні посібники і методичні рекомендації з організації та проведення культурологічної підготовки); забезпечення реалізації принципів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; наявність творчої групи курсантів, об'єднаної спільними цілями, інтересами, цінностями; *мотиваційний компонент*: актуалізація потреби культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; стимулювання і мотивація курсантів до отримання особистісно значущого освітнього продукту в галузі культурології; *змістовий компонент*: визначення обсягу знань, необхідних для засвоєння в межах культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; відбір і структурування змісту психолого-педагогічних та професійних дисциплін на основі інтегративності та міждисциплінарності з акцентом на діяльність майбутнього фахівця МВС України);

- визначено компоненти (аксіологічний, процесуальний, когнітивний та управлінсько-регулятивний), критерії (потреба в культурологічному саморозвитку як провідної життєвої цінності, цілісне сприйняття концепції культурологічного розвитку та актуальних можливостей її доцільного професійного застосування, інтерес та потреба до творчого перетворення культуротворчого досвіду; прагнення до пізнання культурозначущого ідеалу, на основі цього здатність до рефлексії та пізнання самого себе, співвіднесення ідеалу культурного „Я” з реальним, психологічно грамотна самокорекція і самовдосконалення, прагнення постійного наближення та самоствердження себе в культурі; готовність до оволодіння культуровідповідними, особистісно-розвивальними психолого-педагогічними технологіями на культуротворчому рівні як найважливішими умовами формування професійної культури особистості; ступінь орієнтування в культурологічній, психолого-педагогічній, філософській, соціологічній інформації з питань розвитку особистості, її культури та інтелігентності; суб'єктність, авторство у визначенні цілей культурологічного саморозвитку, вироблення змісту та розробка засобів і форм професійної взаємодії в процесі культурологічної діяльності; співпраця фахівців системи МВС України та курсантів у процесі їх спільного культурологічного розвитку та пізнання культури; цілісність аксіологічно-змістовного та когнітивного аспектів особистісного розвитку, уміння на основі цього діагностувати та стимулювати власне культурологічне самовдосконалення) та показники культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів

МВС України, на основі аналізу їх якісних і кількісних проявів встановлено три рівні підготовки (низький, середній та високий);

удосконалено:

– систему принципів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України: вільного вибору індивідуального напрямку культурологічної підготовки; забезпечення наступності культурологічної підготовки; відповідності культурологічної підготовки вимогам до особистості сучасного фахівця; відкритості культурологічної підготовки; розвивального потенціалу культурологічної підготовки; системності культурологічної підготовки; взаємозв'язку методів та форм культурологічної підготовки;

– методику культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, яка передбачає включення курсантів в іншомовну комунікацію (проведення диспутів, ділових ігор, вправ та тренінгів); побудову практичних занять за принципами „діалогу культур” та з використанням автентичного матеріалу культурологічного характеру;

– методику діагностики культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, яка полягає у визначенні рівнів сформованості її структурних складових, їх оцінюванні, на основі аналізу яких впливає висновок про загальний рівень підготовки;

дістали подальшого розвитку:

– основні положення (безпосереднє керівництво професійною підготовкою, організаційне і методичне забезпечення професійної підготовки, надання практичної допомоги та контроль за станом її організації) професійної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України як відкритої, динамічної системи, однією зі складових якої є культурологічна підготовка.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

– підготовлено методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів МВС України щодо культурологічної підготовки майбутніх фахівців МВС;

– розроблено навчально-методичні матеріали для поточного і підсумкового контролю сформованості рівня культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України в єдності чотирьох структурних компонентів (аксіологічного, когнітивного, процесуального, управлінсько-регулятивного);

– авторську концепцію покладено в основу культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України та студентів вищих навчальних закладів України, що брали участь в експериментальному дослідженні.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ України, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка від 27 лютого 2013 р., № 12-178/4-02), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка від 22 лютого 2013 р., № 4212/84-06), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка від 2 березня 2013 р., № 386-79/12), Комунального вищого

навчального закладу „Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради (довідка від 5 березня 2013 р., № 01-23/179).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні аспекти дослідження висвітлювались на *науково-практичних конференціях різних рівнів*:

міжнародних: „Стратегії та методики навчання мовам для спеціальних цілей” (Київ, 2001, 2005, 2011), „Право і лінгвістика” (Сімферополь, 2004), „Освіта та науки в умовах глобальних викликів” (Судак, 2011, 2012), „Соціальні інновації в сучасному суспільстві” (Сімферополь, 2012), „Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища” (Харків, 2012), „Людина. Мова. Культура” (Горлівка, 2012), „Стратегія розвитку України в глобальному середовищі” (Сімферополь, 2012), „International Conference on European Science and Technology” (Munich, 2012), „Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації” (Сімферополь, 2013), „Актуальні проблеми іноземної мови професійного спрямування” (Київ, 2013);

всеукраїнських: „Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації” (Сімферополь, 2010, 2012), „Теорія та практика юридичної освіти” (Київ, 2012), „Особистість ХХІ століття” (Сімферополь, 2012), „Розум в ХХІ столітті” (Сімферополь, 2012), „Сучасні технології вищої освіти” (Одеса, 2012), „Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України” (Хмельницький, 2012), „Вища юридична освіта: історичний досвід та перспективи розвитку” (Донецьк, 2013);

регіональних: „Проблеми та перспективи формування гуманітарної політики в Україні” (Сімферополь, 2012), „Актуальні проблеми безпекознавства та правової науки в контексті сучасної соціально-економічної та адміністративно-правової реформи” (Київ, 2012), „Україна: культурно-ціннісні виклики” (Сімферополь, 2012).

звітних: інституту гуманітарно-технічної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, педагогічного факультету національного університету біоресурсів і природокористування України, кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності Чернігівського педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (2006-2012 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено у 45 публікаціях, у тому числі: 1 монографія; 23 статті у фахових наукових виданнях, з них 4 – у зарубіжних виданнях; 21 стаття і тези в матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (712 найменувань, з них – 32 іноземними мовами), 4 додатків на 78 сторінках. Повний обсяг роботи становить 539 сторінок, основного тексту – 384. Роботу проілюстровано 11 таблицями та 10 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, розкрито зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, охарактеризовано методи, наукову новизну та практичне значення, відображено апробацію й упровадження її результатів у практику навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів України.

У **першому розділі** – „*Стан і проблеми культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України*” – здійснено аналіз наукової літератури з проблеми культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів і визначено напрями, що потребують подальших досліджень.

Дослідження з педагогіки і психології підтверджують, що особистість і її самостійно-активне ставлення до світу вже вийшли за межі лише спостереження, і вона заявляє про себе як самостійний елемент у культурному житті. Саме внаслідок цього сьогодні істотно змінюється і сприйняття культури.

У цьому контексті особливої актуальності набуває принцип культуровідповідності навчання, який передбачає врахування умов, в яких навчається людина, а також умов культури певного суспільства в процесі виховання та освіти.

Зазначається, що у концепції культурологічного підходу (Н. Бердяєв, Є. Бондаревська, В. Краєвський, І. Лоський, П. Флоренський) людина постає як епіцентр культури, її найвища духовна цінність. Людина знаходить свою духовну сутність, стає частиною людства, осягаючи культуру і творячи її. З приводу такого підходу висловлювалися багато вчених: І. Бестужев-Лада, І. Зимня, В. Кан-Калик, В. Лекторський. Зокрема, В. Сластьонін і Л. Подимова висунули тезу про важливість культурологічного підходу для формування всього змісту освіти загалом.

Культурологічний підхід до підготовки майбутнього фахівця потребує орієнтації на інтеграцію систем освіти, філософії, психології і на кооперацію професіоналів із різних галузей культури.

Новий підхід до наукового знання полягає в тому, що об'єктом виховання стає особистість (яка виховується як суб'єкт культури) – цінитель і творець культурних цінностей. Оскільки культура включає в себе освіту, науку, релігію, мистецтво та професійну діяльність, то педагогічна культурологія досліджує їх виховний потенціал, можливості та межі їх застосування.

У роботах Є. Белозерцева, Є. Бондаревської, І. Колеснікової, В. Краєвського, Є. Крюкової, Л. Разбегасової, В. Серикова, І. Якиманської окреслені шляхи реалізації нової парадигми освітнього процесу, забезпечення культурологічної спрямованості професійної підготовки майбутнього фахівця.

Уточнено поняття культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України, що є спеціальною теоретичною, практичною і методичною професійною підготовкою фахівців шляхом формування, поглиблення, розширення та оновлення їхніх професійних знань, умінь і навичок у галузі міжособового та міжнаціонального спілкування.

У розділі наголошується, що зміст культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України передбачає:

- крім загальнонаукової та предметної підготовки, розвиток діалогічного мислення;

- здібності до професійного формування цілей, аналізу професійних ситуацій, проектування і планування професійної діяльності, організації міжособистісної та групової взаємодії з різними людьми;

- формування цілісної системи знань про людину як індивіда та суб'єкта життєдіяльності, а також глибокого розуміння змісту, структури професійної діяльності і технологій її реалізації.

Зважаючи на це, завданнями культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України є:

- формування професійної культури особистості майбутнього фахівця МВС України;

- розвиток культуротворчих форм і методів навчання та виховання, що дають змогу забезпечувати випуск фахівців, які володіють не лише високою професійною кваліфікацією, а й здатні до цілісного, системного аналізу проблем сучасного життя, культури, цивілізації, до знаходження людиною самої себе, свого індивідуального людського образу;

- удосконалення методологій і методик пізнавальної діяльності в галузях філософії освіти, психології, культурології, аксіології, соціології, антропології та інших обов'язкових та спеціальних дисциплін;

- удосконалення форм і методів підготовки фахівців, спрямованих на оволодіння різними технологіями навчання та виховання: діалогу культур, суб'єкт-суб'єктних відносин, рольових і ділових ігор у процесі навчання, тренінгових методик, спрямованих на оптимізацію комунікативної взаємодії, а також методик саморегуляції, самокорекції та самодіагностики.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми культурологічної підготовки молоді дав змогу визначити ряд проблем:

- орієнтація на культурологічний компонент у традиційній системі перепідготовки та вдосконалення фахівців МВС носить стихійний характер, компоненти культурологічного розвитку фахівця (аксіологічний, процесуальний, управлінсько-регулятивний, когнітивний) представлені нерівномірно і не мають системного характеру;

- у проаналізованій психолого-педагогічній літературі відсутнє концептуальне обґрунтування потреби культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС і не показані шляхи та методи її вдосконалення;

- декларована, але фактично відсутня на державному рівні цілісна програма орієнтації фахівця МВС на культурологічну підготовку;

- у системі професійної освіти відсутня чітка програма і структура культурологічної підготовки, на основі якої здійснена робота з соціокультурного і професійного становлення особистості сучасного фахівця МВС.

У висновках до розділу зазначається, що актуальною стає необхідність розробки педагогічних основ культурологічної підготовки курсантів вищих

навчальних закладів МВС України. Педагогіка і психологія, культурологічне самовизначення виступають при такому підході на перший план. У світлі культурологічного підходу епіцентром виховання і розвитку є людина як вільна, активна особистість, здатна до особистісної самодетермінації у спілкуванні та співпраці з іншими людьми, з собою та культурою. Основною метою культурологічної підготовки є не засвоєння суми знань і вмінь, а оволодіння зразками людської культури та вміння використовувати цей культуротворчий досвід у межах професійної діяльності.

У **другому розділі** – „*Методика дослідження культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України*” – обґрунтовано загальну методика проведення дисертаційного дослідження, наведено методи вирішення завдань.

Дослідження виконувалось відповідно до розробленої програми, що включала чотири етапи:

На першому етапі здійснено ознайомлення з паспортом спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, проаналізовано різноманітні джерела з метою визначення актуальних проблем теорії та методики підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, сформульовано тему і задачі дослідження.

Цей етап мав пошуково-аналітичний характер: вивчались нормативні, статистичні і науково-методичні джерела із загальних проблем культурологічної підготовки майбутніх фахівців та особливостей культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; удосконалення системи професійної підготовки курсантів; аналізувались завдання, що стоять перед сучасними установами МВС; здійснювався аналіз методичної та нормативної документації різних вищих навчальних закладів (навчальні плани, графіки навчального процесу, програми, плани проведення різних видів практик, навчально-методичні посібники до курсів, інші інструктивні матеріали).

Особливістю цього етапу є широкий спектр аналізу різноманітних інформаційних джерел (нормативні, статистичні, педагогічні, психологічні, повідомлення засобів масової інформації), що були використані з метою визначення актуальних напрямів та проблем удосконалення підготовки майбутніх фахівців МВС України.

На другому етапі дисертаційного дослідження здійснено пошук та аналіз інформаційних джерел безпосередньо з проблеми дослідження. Вивчались такі групи опублікованих матеріалів: бібліографія, що розкриває історичні передумови становлення системи підготовки майбутніх фахівців МВС; вітчизняні та зарубіжні наукові праці та дисертаційні дослідження з проблем культурологічної підготовки курсантів; сучасна нормативно-методична документація системи освіти та вищих навчальних закладів МВС України, що здійснюють підготовку курсантів.

Цей етап присвячено поглибленому вивченню стану розробленості проблеми культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; обґрунтовано методика експериментальної роботи; проведено дослідження вищих навчальних закладів з удосконалення підготовки майбутніх

фахівців МВС України до роботи в умовах полікультурного суспільства; здійснено всебічний аналіз сучасного стану та визначені перспективи вдосконалення культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

У дослідженні сформульовано його *гіпотезу*: культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України буде ефективною, якщо в межах культурологічного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, діяльнісного, творчого, системного, синергетичного та акмеологічного підходів визначити компоненти культурологічної підготовки та їх вплив на підструктури особистості курсантів.

Вирішення задач цього етапу дисертаційного дослідження забезпечено широкомасштабним аналізом документів, вивченням діяльності вищих навчальних закладів та проведенням опитування, бесід, анкетування, тестування викладачів ВНЗ, фахівців та курсантів.

На третьому етапі дослідження здійснено обґрунтування змісту етапів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, на основі аналізу сучасних тенденцій, що характеризують особливості модернізації вищої освіти, визначено принципи та педагогічні умови культурологічної підготовки курсантів. Узагальненням теоретико-методологічного аналізу стало моделювання системи та формулювання концептуальних засад культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

При обґрунтуванні методики культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України використовувались методи теоретичного моделювання, абстрагування, аналогії, конкретизації, що дозволило визначити особливості змісту, форми, методи та необхідні освітні технології для ефективної культурологічної підготовки майбутнього фахівця.

У межах цього етапу проведено констатувальний експеримент, метою якого був збір та аналіз характеристик практичної діяльності викладачів вищого навчального закладу, які здійснюють культурологічну підготовку курсантів вищих навчальних закладів МВС України; експертний аналіз навчальних планів та робочих програм курсів; збір психолого-педагогічних характеристик курсантів.

На четвертому етапі обґрунтовано критерії та рівні оцінювання культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Зважаючи на те, що рівень культурологічної підготовки курсантів є інтегрованим показником результативності діяльності викладачів вищого навчального закладу та курсантів, було організовано дослідження, метою якого була перевірка ефективності стану культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

На цьому етапі дослідження вирішувались такі задачі: визначались компоненти культурологічної підготовки курсантів; у межах кожного компонента визначалась група критеріїв підготовки; до кожного критерію визначався показник, що міг бути вимірний доступним способом; на основі критеріїв та

показників визначався рівень культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Для вирішення окреслених задач та перевірки вихідних припущень використовувались взаємодоповнюючі та взаємозалежні методи: аналіз науково-методичної літератури з педагогіки та психології; спостереження за діяльністю курсантів (на заняттях: лекційних, семінарських, лабораторно-практичних, під час проходження практики, у позанавчальній діяльності); бесіди, анкетування та тестування курсантів за спеціально складеними запитаннями; вивчення та аналіз результатів практичної діяльності; кількісна та якісна обробка отриманих емпіричних даних; використання методу експертних оцінок і статистичних методів аналізу отриманих дослідно-експериментальних даних.

У висновках до розділу зазначається, що процес дослідження повинен мати етапну структуру, що дозволяє отримати проміжні висновки, на основі яких здійснюється корекція завдань та вибір подальшого напрямку дослідження.

У **третьому розділі** – „*Теоретичні основи культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України*” – розкрито принципи та педагогічні умови культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, обґрунтовано концепцію культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Внаслідок потреби узагальнення підходів до культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України у сучасних умовах, сформульовані дидактичні принципи культурологічної підготовки курсантів на основі особистісно орієнтованого, синергетичного та аксіологічного підходів.

Принцип вільного вибору індивідуального напрямку культурологічної підготовки припускає надання курсантам вищих навчальних закладів МВС України різних стійких шляхів професійного та особистісного розвитку в процесі підготовки і можливостей вибору найкращого з них.

Принцип забезпечення наступності культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України передбачає безперервність культурологічної підготовки, забезпечення можливості переходу з одного рівня на інший, баланс різних компонентів культурологічної підготовки, наступність між програмами культурологічної підготовки курсантів для роботи в системі МВС України, наявність наскрізних навчальних планів підготовки.

Принцип відповідності культурологічної підготовки вимогам до особистості сучасного фахівця передбачає, що вдосконалення культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України повинно здійснюватися відповідно до вимог сучасності при збереженні кращих традицій української педагогічної освіти.

Принцип відкритості культурологічної підготовки припускає наповнення змісту культурологічної підготовки залежно від темпу, траєкторії розвитку курсантів; участь курсантів у формуванні змісту своєї культурологічної підготовки; реалізацію суб'єкт-суб'єктних діалогічних відносин викладача та курсанта у процесі фахової підготовки; удосконалення і розвиток системи культурологічної підготовки на основі взаємозв'язку із зовнішнім середовищем.

Принцип розвиваючого потенціалу культурологічної підготовки виявляється в спрямованості підготовки на розвиток особистості курсанта вищого навчального закладу МВС України та його готовності до розвитку особистості в напрямі майбутньої професійної діяльності. Згідно з положеннями синергетики викладач, курсант або колектив можуть вважатися індивідуальними елементами системи освіти. Від їхніх соціальних установок, переконань, властивостей особистості залежить розвиток цієї системи.

Принцип системності культурологічної підготовки передбачає узгоджену або кооперовану взаємодію всіх частин підготовки у складі єдиного цілого.

Принцип взаємозв'язку методів та форм культурологічної підготовки припускає взаємодію традиційних, сучасних і перспективних методів, прийомів, засобів і форм навчання, спрямованих на забезпечення переходу від традиційної парадигми освіти до особистісно орієнтованої парадигми, в центрі якої перебуває особистість курсанта вищого навчального закладу МВС України з його ціннісними орієнтирами; забезпечення найкращих умов для розвитку особистості курсантів, їх здібностей до самоактуалізації, самонавчання, саморозвитку, самореалізації.

Педагогічні умови розподілено за трикомпонентною структурою. Процесуальний компонент: створення можливостей кожному курсанту для виявлення і розвитку особистісних творчих культурологічних якостей шляхом використання методів активізації навчання, комбінування теоретичного навчання, практичних і семінарських занять і практики; наявність спеціально розробленого для курсантів вищих навчальних закладів МВС України методичного забезпечення (тематичний план, навчальні програми, навчальні посібники та методичні рекомендації з організації та проведення культурологічної підготовки); забезпечення реалізації принципів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; наявність творчої групи курсантів, об'єднаної спільними цілями, інтересами, цінностями.

Мотиваційний компонент: актуалізація потреби культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; стимулювання та мотивація курсантів до отримання особистісно значущого освітнього продукту в галузі культурології.

Змістовий компонент: визначення обсягу знань, необхідних для засвоєння в межах культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; відбір і структурування змісту психолого-педагогічних та професійних дисциплін на основі інтегративності та міждисциплінарності з акцентом на діяльність майбутнього фахівця МВС України.

Важливим аспектом підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України є культурологічна компетентність, спрямована на розвиток світосприйняття курсанта, усвідомлення себе як носія національних цінностей, підготовку до сприйняття як історії своєї країни і народу, так і всього людства, взаємодії між усіма людьми в пошуку вирішення глобальних проблем; потреби в самоосвіті та самонавчанні; комунікативної культури курсантів, загальнопланетарного способу мислення, усвідомлення відповідальності за своє

майбутнє та майбутнє своєї країни; етики дискусійного спілкування і взаємодії з людьми, які дотримуються різних поглядів, етично прийнятних форм самовираження в суспільстві.

Зазначимо, що розглянуті вище змістовні характеристики дають змогу припустити, що процес розвитку культурологічної компетентності включає формування у курсантів певного запасу фонових знань, що становлять основу міжкультурного спілкування; оволодіння курсантами лексичними одиницями, в яких вербалізуються міжкультурні концепти; оволодіння певними моделями поведінки в ситуаціях міжкультурної комунікації.

Реалізуючи концепцію діалогу культур у навчальному процесі, особистість перебуває у центрі навчання, освіти. Відповідно вся освіта, центруючись на курсанті, на його особистості, стає антропологічною та культурологічною за метою, змістом та формами організації.

Аналіз зв'язку освіти та культури показує безпосередню залежність їх одна від одної, виявляє, що успішне подолання кризи як сучасної культури, так і труднощів сучасної освіти може бути знайдено лише на шляхах побудови всього педагогічного простору на принципах будови сучасної культури. Культура не тільки повинна бути сусідом освіти, культура повинна увійти в освіту, визначивши її структуру, логіку дії викладача і стратегію організації всього освітнього процесу. З урахуванням вищевикладеного визначено основні принципи методики діалогу культур у культурологічній підготовці майбутнього фахівця МВС України: людина як суб'єкт культури, власного життя та індивідуального розвитку; професійна освіта як культурне розвиваюче середовище, що зрощує і живить особистість майбутнього фахівця, надає її життю культурного сенсу; творчість і діалог як способи існування та саморозвитку майбутнього фахівця МВС України в культурно-освітньому просторі.

У висновках до розділу наголошується, що культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України буде ефективною при забезпеченні визначених педагогічних умов та дотриманні обґрунтованих принципів культурологічної підготовки.

У **четвертому розділі** – *„Моделювання культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України”* – розроблено модель культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, визначено компоненти, критерії, показники та рівні культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів.

Основним завданням дослідження є створення не просто моделі фахівця, а побудова моделі соціокультурної особистості майбутнього фахівця МВС України, яка є результатом культурологічної підготовки. При розробці моделі враховувалися вимоги системно-цільового, цілісного, особистісного та культурологічного підходів, положення теорії управління, узагальнювались погляди на сутність людини, розвиток її особистісного потенціалу, що розробляються у філософії, психології, соціології та фізіології.

Наочніше модель культурологічної підготовки фахівця МВС України можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Перша підструктура особистості відповідає аксіологічному компоненту культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України.

Друга підструктура особистості об'єднує знання, навички та звички, отримані в особистому досвіді шляхом набування навіть генетично зумовлених властивостей особистості. Цю підструктуру іноді називають індивідуальною культурою або підготовленістю, у нашому випадку, ми будемо називати її професійною культурою майбутнього фахівця МВС України. Активність розвитку професійних навичок фахівця проявляється через його вольові навички, а його вивчення вимагає психолого-педагогічного рівня. Знання, вміння та навички їх застосування в процесі практичної діяльності склали процесуальний компонент культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України.

Третя підструктура особистості об'єднує індивідуальні особливості окремих психічних процесів чи психічних функцій, що розуміються як форми психічного відображення: пам'яті, емоцій, відчуттів, мислення, сприйняття, почуттів та волі.

Вплив біологічно зумовлених особливостей у цій підструктурі спостерігається чітко, оскільки форми відображення є функціями мозку і залежать від його стану.

Третя підструктура при взаємодії з трьома іншими підструктурами, формується в основному шляхом вправ переважно на індивідуальному психологічному рівні. Відомо, що всі ці якості становлять „портрет” ерудиції особистості, її загального світогляду. У дослідженні ця підструктура відповідає когнітивному компоненту культурологічної підготовки.

Четверта підструктура особистості об'єднує властивості темпераменту чи типологічні властивості особистості, а також вікові особливості. Властивості особистості, що входять до цієї підструктури, незрівнянно більше залежать від фізіологічних особливостей мозку, а соціальні явища їх тільки субординують та компенсують. Тому коротко цю підструктуру можна назвати біопсихічною або управлінсько-регулятивним компонентом культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України.

На основі аналізу робіт К. Платонова можна стверджувати, що чотири основні підструктури особистості включають у себе всі відомі властивості особистості, які вже досить добре вивчені.

Для культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України інваріантно притаманні такі специфічні компоненти: аксіологічний, процесуальний (технологічний), когнітивний (соціально-пізнавальний) та управлінсько-регулятивний. Врахування зазначених методологічних підстав дає змогу обґрунтувати модель культурологічної підготовки, складовими елементами якої є описані вище компоненти.

Функціональне призначення компонентів культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України полягає:

1. Аксіологічний компонент пов'язаний із розумінням смислових цінностей філософії культури та освіти. Професійна діяльність у сучасних умовах

Рис. 1. Модель культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України

орієнтується на творчу основу різноманітного філософсько-світоглядного арсеналу людства, його історію, на інтерпретацію людини, що володіє „вселенською свідомістю”. Звідси впливає визначення місця фахівця МВС України у соціально-природничому контексті як носія своєрідної культури існування у світі, в суспільстві, включеному не тільки в глобальні, земні, але й вселенські, космічні процеси. Культурний досвід не просто розкривається людям через фахівця МВС України як представника влади, а й опосередковується його особистістю, переломлюється через індивідуальний досвід, емоційно-ціннісні стосунки і стає не просто сумою соціальної та особистісної позиції, але породжує певну світоглядну систему.

2. Когнітивний компонент відображається в таких функціях як систематизація інформації на єдиній концептуальній основі, в єдиній логіці. Взаємодія категорій „освіта” та „інформація” видається істотною, оскільки саме інформація може бути використана в освітніх системах як засіб маніпуляції людиною або як засіб забезпечення свободи дій і суб’єктивних проявів. Когнітивний компонент передбачає також врахування принципу історизму в оцінці предметів і явищ дійсності. Когнітивний компонент виявляє себе в таких функціях як аналітичний характер мислення, творчий підхід до досліджуваного знання, критичність у сприйнятті інформації.

3. Процесуальний компонент забезпечує створення нових професійних технологій, проектування культуровідповідними засобами впливу нестандартних творчих методик вирішення професійних завдань, теоретичних і практичних проблем, проектування нових цілей та професійних принципів. Нові професійні засоби, методи, прийоми дозволяють вибрати альтернативні концепції культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

4. Управлінсько-регулятивний компонент визначається саморозвитком психологічної культури особистості майбутнього фахівця МВС України, умінням і готовністю особистості виявляти особистісне ставлення до навколишньої реальності. Він допомагає адекватно реагувати на ситуацію та порівнювати зовнішні ознаки ситуації зі своїми уявленнями про неї.

Зазначимо, що сукупність названих компонентів і опис їх функцій не претендує на повну характеристику процесу культурологічної підготовки. Кожен з них зумовлюється відповідною структурою професійної свідомості курсантів вищих навчальних закладів МВС України, а також їх особистісними орієнтаціями.

Таким чином, з позицій системного підходу розглянута нами модель культурологічної підготовки включає чотири взаємопов’язані компоненти, які відображають специфічні напрями культурологічної підготовки курсантів, у результаті чого здійснюється соціокультурний розвиток його особистості.

Опис базових компонентів моделі культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України дає змогу розглянути це явище з боку статички і динаміки, сукупності індивідуально-професійних якостей, провідних компонентів і функцій цілісного системного утворення, яким є культура. Пояснення феномена соціокультурного розвитку особистості дає змогу представити його як умову та передумову здійснення ефективної

культурологічної підготовки, як узагальнений показник професійної культури, як мету її професійного та особистісного самовдосконалення.

Наголошено, що основна методологічна позиція при організації культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України полягала в тому, що вся сукупність культурно значущих і професійних якостей є системою різних форм і рівнів суб'єктивного відображення майбутнім фахівцем своєї культурологічної підготовки.

Чим повніше та об'єктивніше курсант виявляє особливості свого соціокультурного розвитку, тим більше засобів він може використовувати для вдосконалення своєї професійної культури та соціокультурного розвитку в цілому. Бачення майбутнім працівником МВС України теоретичної моделі свого соціокультурного розвитку, її основних компонентів дає йому змогу під час власної фахової підготовки створювати адекватний образ „власного Я” і на цій основі науково вибудовувати свою особистісно-професійну Я-концепцію.

У висновках до розділу щодо змісту основних компонентів культурологічної підготовки зазначено, що:

- культурологічна підготовка – це універсальна характеристика професійної реальності, що проявляється в різних формах існування;

- культурологічна підготовка є інтеріоризованою загальною культурою і виконує функцію специфічного проектування загальної культури у сферу професійної діяльності;

- культурологічна підготовка – це системне утворення, що включає в себе ряд структурно-функціональних компонентів, які мають власну організацію, вибірково взаємодіє з навколишнім середовищем, володіє інтегративною властивістю цілого і не зводиться до властивостей окремих частин;

- одиницею аналізу культурологічної підготовки постає творча за своєю природою професійна діяльність;

- особливості реалізації та організації культурологічної підготовки курсанта вищого навчального закладу МВС України зумовлюються індивідуально-творчими, психофізіологічними та віковими характеристиками, на які впливає соціальний досвід особистості.

У **п'ятому розділі** – *„Методичні аспекти культурологічної підготовки в системі вищих навчальних закладів МВС України”* – охарактеризовано особливості методики культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів (визначено зміст, форми і методи культурологічної підготовки курсантів, засоби сприяння розвитку культурологічної компетентності курсантів у процесі вивчення іноземної мови).

У рамках професійної підготовки культурологічна підготовка майбутнього фахівця МВС України включає в себе аналіз і відбір культурологічних знань, які й становлять основний методологічний зміст культурологічної діяльності фахівця. Культурологічне знання має стати природним компонентом історико-теоретичних уявлень курсантів про соціальні функції, соціальні норми, про певні оціночні критерії її продукції, професійної етики фахівця МВС України тощо.

Відповідно до прийнятої концепції, йдеться про такий зміст освіти, оволодіння яким приводило б до власне культурологічного розвитку індивіда, до

становлення й розвитку його особистісних культурно значущих функцій. У процесі такого роду освіти курсант опановує особливим видом життєвого досвіду – бути особистістю, виконувати певні дії, які характеризують особистісний досвід індивіда. Особистісний досвід – це переживання сенсу, включення предмета, діяльності (з її цілями, процесом, очікуваними результатами тощо) у контекст життєдіяльності особистості, це об'єктивна цінність, яка стала суб'єктивною установкою, поглядом, переконанням, власним досвідом із пережитого.

Зміст культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України становить також оволодіння й використання ним особистісно орієнтованих технологій навчання та виховання. Технології цього типу передбачають перетворення суперпозиції фахівця МВС України та субординованої позиції людини в особистісно-рівноправні позиції.

У розділі наголошується, що тенденції розвитку навчального процесу у вищому навчальному закладі виводять його на культурологічний рівень: фрагмент змісту освіти, що засвоюється в цій ситуації, має як системотвірний деякий ціннісний компонент; у процесі засвоєння матеріалу відтворюються основні функції особистості (свобода вибору, свідоме рефлексивне ставлення до предмета своєї діяльності); методом професійної діяльності та відповідно організуючим початком діяльності є моральний вибір, ситуація, завдання, вирішуючи які особистість включається в нові смислові відносини.

Важливою умовою культурологічної підготовки є використання у навчальному процесі методики діалогу культур, яка концептуально передбачає, що культура за своєю природою несе в собі енергію завдяки діалогу, чим актуалізується зміст культури, а також формує себе особистість.

Практичним аспектом реалізації культурологічної підготовки є вивчення курсантами вищого навчального закладу спецкурсу „Культурологічна підготовка майбутнього фахівця МВС України”, зміст якого враховує такі компоненти:

Когнітивний – знайомство курсантів з історією виникнення проблеми культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України, професійною культурологією, основами формування нового мислення, з механізмами формування морально-духовної сфери особистості, філософією освіти;

Процесуальний – знайомство курсанта з прийомами, методами та формами соціокультурного розвитку та загальної культури особистості: особистісно орієнтованими технологіями, методиками, спрямованими на оптимізацію комунікативної культури фахівця МВС України, на персоніфікацію та діалогізацію навчально-виховного процесу на основі діалогу культур тощо. Тренінгові заняття спецкурсу спрямовані на відпрацювання та застосування їх у професійній діяльності.

Аксіологічний компонент у тематичному змісті спецкурсу – зріз або результат вивченого: у процесі різних тренінгових занять, практичних ситуацій, лекцій і семінарів курсанти вивчали, аналізували, спостерігали еволюцію власних поглядів, думок, вчинків з позицій морально-етичної сфери особистості.

Управлінсько-регулятивний компонент представлений у спецкурсі використанням достовірних психолого-діагностичних методик, що дають змогу

виявити „психологічний портрет” особистості. Потім у процесі роботи проводилася психолого-корекційна робота з удосконалення та розвитку культурно значущих якостей і виправлення наявних недоліків або „слабких ланок” (за словами курсантів). У кінці вивчення спецкурсу курсанти самі оцінювали себе за допомогою низки методик. Отримані результати були проаналізовані.

Досягнення зазначених цілей можливе за умови завершення вивчення повного обсягу психологічних і фахових дисциплін, знайомства з усіма основними психолого-культурологічними поняттями. Забезпечуючи вивчення культурологічного компонента у загальнофаховій підготовці курсантів вищих навчальних закладів МВС України, спецкурс сприяє інтеграції та фундаменталізації професійної освіти. Особливо важливо, що це відбувається перед початком практики, під час якої курсанти отримують можливість реалізувати отримані знання в професійній діяльності. Інтегративність курсу в поєднанні з його прикладною спрямованістю створює ті природні зовнішні умови, в яких курсант з об’єкта професійної підготовки перетворюється на суб’єкт соціокультурного розвитку. Зміст курсу узгоджується зі змістом курсів „Історія України”, „Історія української культури”, „Теорія та історія держави і права України” „Теорія та історія держави і права зарубіжних країн”, „Філософія”, „Українська мова за професійним спрямуванням”, „Іноземна мова за професійним спрямуванням” та доповнює їх, а також узгоджується з вимогами практики курсантів.

У висновках до розділу зазначається, що в основі розробки форм і методів культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України лежить проектування високоефективної навчальної діяльності курсантів та управлінської діяльності викладачів. Логіку такого проектування в узагальненому вигляді можна представити таким чином:

- опис у спостережуваних характеристиках і вимірних параметрах очікуваного результату навчання (ступінь володіння поняттями, способами діяльності, характеристики інтелектуального розвитку тощо);

- визначення природи, складу, проявів тих психологічних процесів (орієнтовних, логічних, креативних, емоційних, творчих тощо), які повинні бути актуалізовані у свідомості курсантів, аби наслідком їх став прояв тих новоутворень, які спроектовані з метою навчального процесу;

- обґрунтування змісту тієї предметної діяльності, на основі якої можуть бути актуалізовані спроектовані психічні процеси, розробка ситуацій спілкування, які можуть привести курсантів до отримання потрібного пізнавального та професійного досвіду;

- розробка змістовної та процесуальної сторін сучасних педагогічних технологій: набування досвіду, що підлягає засвоєнню у вигляді системи пізнавальних або практичних завдань, пошук спеціальних дидактичних процедур його засвоєння (організація індивідуальної та колективної навчальної діяльності, імітаційних моделей процесів, що досліджуються, навчально-ділових ігор);

– розробка процедур контролю, діагностики, вимірювання якості засвоєння, способів індивідуальної корекції навчальної діяльності.

У шостому розділі – „Експериментальна перевірка ефективності культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України” – розроблена методика діагностики, експериментально перевірена ефективність культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Із метою перевірки теоретичних положень про умови культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України проведено експериментальне дослідження.

Встановлено, що культурологічна підготовка є основою всебічно розвиненої особистості. При цьому усвідомлюють шляхи та засоби досягнення поставленої мети: добре – 11 %; задовільно – 65 %, погано – 17 %; не розуміють взагалі – 7 %. На загальнокультурний розвиток в основному впливають: друзі – 63 %; батьки – 34 %; викладачі вищих навчальних закладів – 31 %, інші люди – 5 %. Із зовнішніх факторів, що впливають на досліджуваний процес, були виділені основні: матеріальні можливості – 49 %; сучасна соціокультурна ситуація – 47 %; майбутня професійна діяльність – 42 %; можливості великого міста – 35 %; навчання у вищому навчальному закладі – 32 %; подорожі – 31 %; твори культури й мистецтва – 21 %; життєві обставини – 19 %; ставлення оточуючих – 15 %; театр, кіно – 14 %; важко відповісти – 3 %.

Визначені труднощі, з якими курсанти стикаються в процесі особистісного та професійного саморозвитку: незнання самого себе – 57 %; невіра в завтрашній день – 43 %; непотрібність культури та інтелігентності в сучасному суспільстві – 63 %; нестача матеріальних засобів – 47 %; низький рівень викладання дисциплін у вищому навчальному закладі – 22 %; нестача певних знань – 18 %; нестача часу – 21 %; лінь – 13 %; важко відповісти – 7 %.

На запитання „Які дисципліни сприяють розвитку культурологічного компонента професійної діяльності?” були отримані такі відповіді: „Філософія” – 72 %; „Історія української культури” – 81 %.

Виявлені умови, які, на думку курсантів, сприяли б здійсненню культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України. На це запитання відповіді розподілилися таким чином: повернути обличчя держави до проблем суспільства – 78 %; підвищити матеріально-технічну оснащеність навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах – 37 %; підготовка та перепідготовка професорсько-викладацького складу з метою формування готовності сприяти культурно-особистісному розвитку курсантів – 43 %; власне усвідомлення важливості культурологічної підготовки та готовності здійснювати культурологічний саморозвиток – 82 %.

Результати констатувального етапу дозволили виявити лише окремі спроби науковців і практичних працівників вирішити проблеми культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС з позицій гуманістичної парадигми освіти, з позицій діалогу культур.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав основний емпіричний матеріал для розробки формуючого етапу, метою якого є перевірка

розробленої моделі та педагогічних умов забезпечення культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС, які б значною мірою сприяли формуванню його загальної культури.

На основі виділених показників визначено програму діагностування та самодіагностування культурно значущих якостей особистості фахівця, критерії та рівні соціокультурного розвитку особистості курсанта як результату його культурологічної підготовленості.

Відповідно до моделі культурологічної підготовки виділено критерії соціокультурного розвитку особистості майбутнього фахівця МВС України:

- потреба в культурологічному саморозвитку як провідної життєвої цінності, цілісне сприйняття концепції культурологічної підготовки та актуальних можливостей її застосування, інтерес і потреба до творчого перетворення культуротворчого досвіду;

- прагнення до пізнання культурно значущого ідеалу, на основі цього рефлексія та пізнання самого себе, співвіднесення ідеально культурного „Я” з реальним, психологічно грамотна самокорекція і самовдосконалення, прагнення постійного наближення та самоствердження себе в культурі;

- готовність до оволодіння культуровідповідними, особистісно-розвивальними психолого-педагогічними технологіями на культуротворчому рівні;

- ступінь орієнтування в культурологічній, психолого-педагогічній, філософській, соціологічній інформації з питань розвитку особистості, її культури та інтелігентності;

- суб’єктність, авторство у постановці цілей культурологічного саморозвитку, виробленні змісту та розробці засобів і форм професійної взаємодії в процесі культурологічної діяльності;

- співпраця і співавторство викладачів та курсантів у процесі їх спільного культурологічного розвитку та пізнання культури;

- цілісність аксіологічно-змістовного та когнітивного аспектів особистісного розвитку, уміння на основі цього діагностувати і стимулювати власне культурологічне самовдосконалення;

- проектування та аналіз культурологічного саморозвитку.

Розроблено комплексну методичку опису критеріїв соціокультурного розвитку особистості курсанта дозволила описати рівні культурологічної підготовленості майбутнього фахівця МВС України.

Так, виведено три рівні культурологічної підготовленості майбутніх фахівців – високий, середній, низький за 4 блоками: аксіологічному, когнітивному, процесуальному та управлінсько-регулятивному, а також описові ознаки до кожного з них.

Заключним етапом формувального експерименту було вивчення курсантами вищих навчальних закладів МВС України спецкурсу „Культурологічна підготовка майбутнього фахівця МВС України”. У процесі вивчення цього спецкурсу програвалися прийоми позитивного впливу на людей,

виховна значущість яких неодноразово була перевірена та підтверджена проведеним експериментом (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні дані рівнів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів після проведення дослідно-експериментальної роботи

<i>Компоненти культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України</i>	<i>Кількість курсантів у відсотках</i>					
	<i>Контрольна група</i>			<i>Експериментальна група</i>		
	<i>Рівні</i>			<i>Рівні</i>		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Аксіологічний	12,8	21,7	65,5	51,8	37,8	10,4
Когнітивний	14,7	28,5	56,8	49,7	39,4	10,9
Процесуальний	25,4	37,8	36,8	54,4	41,6	4,0
Управлінсько-регулятивний	12,9	23,4	63,7	38,5	49,8	11,7

Реалізація багаторівневої програми створення основ культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України дозволила досягти мети формування цієї якості у курсантів експериментальної групи. Організація вищої відомчої освіти на сучасному етапі відбувається таким чином, що процес культурологічної підготовки майбутнього фахівця відбувається під час вивчення різних дисциплін. Враховуючи цей фактор і завдання дослідження, проблема розвитку та самовдосконалення культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України вирішувалася комплексно: за допомогою окремого предмета, тобто на основі введення в програму навчання спецкурсу „Культурологічна підготовка майбутнього фахівця МВС України”, а також засобами таких дисциплін як „Історія української культури”, „Історія України”, „Філософія”, „Теорія держави і права”, „Українська мова за професійним спрямуванням”, „Іноземна мова за професійним спрямуванням”. Крім того, результати формувального експерименту показали, що процес культурологічної підготовки курсантів вимагає подальшого вдосконалення, перспективної розробки нових форм і методів навчання і виховання, а також перегляду з культурологічних позицій усієї структури та концептуальних основ культурологічної підготовки сучасного фахівця МВС України.

У висновках до розділу зазначено, що проведена дослідно-експериментальна робота показала, що дуже своєчасним і актуальним для формування культурологічного потенціалу особистості було введення в програму спецкурсу та використання методики діалогу культур, цілеспрямованої програми з самодіагностування особистості та різноманітних тренінгів з культури професійного спілкування, а також моделювання та аналіз професійних ситуацій. Порівняно з даними контрольної групи, курсанти експериментальної показували вищий рівень культурологічної підготовленості за всіма показниками, які було нами виділено. Рівень сформованості культурологічної підготовки курсантів

експериментальної групи був набагато вищим порівняно з загальним рівнем сформованості цих показників у контрольній групі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в обґрунтуванні теоретичних основ культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, розробці та експериментальній перевірці методики і педагогічних умов її реалізації у професійній підготовці курсантів. Здобуті результати підтвердили правомірність вихідних положень, покладених в основу дослідження, а реалізація мети і завдань дали підстави зробити такі загальні висновки та рекомендації.

1. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень з проблеми культурологічної підготовки молоді встановлено, що підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України повинна бути системою поєднання цільових, змістових, процесуальних параметрів професійної освіти та спеціальної організації освітнього середовища вищого навчального закладу, спрямованих на формування в майбутніх фахівців готовності до роботи в полікультурному середовищі.

Сьогодні існує тенденція до „культурологізації освіти”: комунікативне навчання іншомовної культури, де мова не постає лише засобом спілкування, ідентифікації, соціалізації, але є засіб залучення курсантів до культурних цінностей інших народів; культуровиховне значення диференційованого навчання за інтересами, де цільові орієнтації спрямовані на розвиток емоційної сфери особистості; творчих здібностей, креативних якостей, на виховання у людини високої гуманітарної культури, на перетворення університету з навчального закладу на центр духовної, моральної та естетичної культури.

Основна концепція сучасної освітньої парадигми полягає в тому, що тільки в атмосфері високої гуманітарної культури, на основі широкої гуманізації освіти і засвоєння багатства світових культур можливо виховати особистість, яка прагне до самоактуалізації, вміє використовувати і цінувати духовні та матеріальні багатства суспільства, які сприяють збагаченню її духовності.

2. Для проведення модернізації культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України необхідно використовувати нові положення, принципи та ідеї, керуючись якими можна будувати теорію та вдосконалювати практику підготовки фахівців МВС України. Обґрунтовано принципи культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України: вільного вибору індивідуального напряму культурологічної підготовки; забезпечення наступності культурологічної підготовки; відповідності культурологічної підготовки вимогам до особистості сучасного фахівця; відкритість культурологічної підготовки; розвивального потенціалу культурологічної підготовки; системності культурологічної підготовки; взаємозв'язку методів та форм культурологічної підготовки.

Здійснення культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України є результативним завдяки створенню адекватних поставлених меті педагогічних умов, розподілених на три групи.

Процесуальний компонент: створення можливостей кожному курсанту для виявлення і розвитку особистісних творчих культурологічних якостей шляхом використання методів активізації навчання, комбінування теоретичного навчання, практичних видів роботи та практики; наявність спеціально розробленого для курсантів вищих навчальних закладів МВС України методичного забезпечення (тематичний план, навчальні програми, навчальні посібники та методичні рекомендації з організації та проведення культурологічної підготовки); забезпечення реалізації принципів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; наявність творчої групи курсантів, об'єднаної спільними цілями, інтересами, цінностями.

Мотиваційний компонент: актуалізація потреби культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; стимулювання та мотивація курсантів до отримання особистісно значущого освітнього продукту в галузі культурології.

Змістовий компонент: визначення обсягу знань, необхідних для засвоєння в межах культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України; відбір і структурування змісту психолого-педагогічних та професійних дисциплін на основі інтегративності та міждисциплінарності з акцентом на діяльність майбутнього фахівця МВС України.

3. Концепція культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України визначає цілі, завдання, систему та організаційно-педагогічні умови формування професіоналізму майбутніх фахівців МВС України у контексті полікультурного громадянського суспільства, вдосконалення функціонування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців МВС для здійснення професійної діяльності.

Передумовами розробки концепції культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС є процеси становлення України як демократичної, правової, соціальної держави. Також бралися до уваги розвиток засад громадянського суспільства та інтеграція України до Європейського співтовариства, проведення реформи вищої освіти, зокрема, реформування в контексті особистісно орієнтованого підходу, спрямованого на вдосконалення підготовки сучасного фахівця МВС України.

Згідно з розробленою концепцією, культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України – спеціальна теоретична, практична та методична професійна підготовка фахівців шляхом формування, поглиблення, розширення та оновлення їх професійних знань, умінь і навичок у галузі міжособового та міжнаціонального спілкування.

Культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України здійснюється в контексті розвитку особистості. Розроблена модель передбачає розвиток особистості курсанта з урахуванням її підструктур.

Перша підструктура особистості об'єднує спрямованість і відносини особистості, які проявляються як її моральні риси. Елементи (рисни) особистості, що входять до цієї підструктури, не мають безпосередніх вроджених задатків, а відображають індивідуально-групову суспільну свідомість. У дослідженні ця підструктура відповідає аксіологічному компоненту культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України.

Друга підструктура особистості об'єднує знання, навички та звички, отримані в особистому досвіді шляхом набування навіть генетично зумовлених властивостей особистості. Активність розвитку професійних навичок фахівця виявляється через його вольові навички, а його вивчення вимагає психолого-педагогічного рівня. Знання, вміння та навички їх застосування в процесі практичної діяльності склали процесуальний компонент культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України.

Третя підструктура особистості об'єднує індивідуальні особливості окремих психічних процесів чи психічних функцій, що розуміються як форми психічного відображення: пам'яті, емоцій, відчуттів, мислення, сприйняття, почуттів та волі. Вплив біологічно зумовлених особливостей у цій підструктурі спостерігається чітко, оскільки форми відображення є функціями мозку і залежать від його стану. Ця підструктура відповідає когнітивному компоненту культурологічної підготовки.

Четверта підструктура особистості об'єднує властивості темпераменту чи типологічні властивості особистості, а також вікові особливості. Властивості особистості, що входять до цієї підструктури, незрівнянно більше залежать від фізіологічних особливостей мозку, а соціальні явища їх тільки субординують та компенсують. Тому коротко цю підструктуру можна назвати біопсихічною або управлінсько-регулятивним компонентом культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України.

В основі розробки форм і методів культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України лежить проектування високоефективної навчальної діяльності курсантів та управлінської діяльності викладачів. Логіку такого проектування в узагальненому вигляді можна представити таким чином: опис у спостережуваних характеристиках і вимірних параметрах очікуваного результату навчання (ступінь володіння поняттями, способами діяльності, характеристики інтелектуального розвитку тощо); визначення природи, складу, проявів тих психологічних процесів (орієнтовних, логічних, креативних, емоційних, творчих тощо), які повинні бути актуалізовані в свідомості курсантів, щоб наслідком їх став прояв новоутворень, спроектованих з метою навчального процесу; обґрунтування змісту тієї предметної діяльності, на основі якої можуть бути актуалізовані спроектовані психічні процеси, розробка ситуацій спілкування, що можуть привести курсантів до отримання потрібного пізнавального та професійного досвіду; розробка змістовної та процесуальної сторін сучасних педагогічних технологій: набування досвіду, що підлягає засвоєнню у вигляді системи пізнавальних або практичних завдань, пошук спеціальних дидактичних

процедур його набуття (організація індивідуальної та колективної навчальної діяльності, імітаційних моделей процесів, що досліджуються, навчально-ділових ігор); розробка процедур контролю, діагностики, вимірювання якості засвоєння, способів індивідуальної корекції навчальної діяльності.

Важливою умовою культурологічної підготовки є використання у навчальному процесі методики діалогу культур, яка концептуально передбачає, що культура за своєю природою несе в собі енергію завдяки діалогу, чим актуалізуються зміст культури та формує себе особистість. Практичним аспектом реалізації культурологічної підготовки є вивчення курсантами вищого навчального закладу спецкурсу „Культурологічна підготовка майбутнього фахівця МВС України”.

4. Охарактеризовано особливості методики діагностики культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, яка ґрунтується на таких загальних положеннях: дослідження культурологічної підготовки курсантів здійснюється покомпонентно, воно спрямоване на діагностику рівня розвитку аксіологічної, процесуальної, когнітивної та управлінсько-регулятивної складових; для дослідження слід використовувати такі методи дослідження як анкетування і тестування; користуватись комплексом, що складається з тестів, завдань практичного характеру та експертної оцінки результатів діяльності; передбачено окреме визначення рівня прояву кожного з критеріїв культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, такий підхід дозволяє виокремити компоненти з найменшим проявом у структурі підготовки та оперативно здійснити їх кореляцію.

5. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури та емпіричних матеріалів щодо культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, визначено три рівні (низький, середній та високий) у межах структурних компонентів за такими показниками:

Аксіологічний компонент: потреба в удосконаленні духовно-моральної сфери; інтелігентність; здатність вибудувувати власні ціннісні орієнтації відповідно до цінностей культури та суспільства; високий рівень соціальної та моральної свідомості; здатність до відповідального морального вчинку; вміння будувати стосунки з оточуючими на основі етики, толерантності та емпатії; здатність до сприйняття прекрасного, естетизація всіх форм діяльності.

Процесуальний компонент: методологічні знання загальних принципів вивчення закономірностей соціалізації навчання та виховання; теоретичні знання (знання цілей, принципів, змісту, методів і форм педагогічної діяльності та закономірностей формування і розвитку особистості курсанта); методичні знання (знання основ методики навчання та виховання); технологічні знання (знання методів і прийомів навчання і виховання, конструювання цілей); уміння викладати матеріал логічно та виразно; уміння викликати інтерес до наукової інформації; вміння виділити основне в інформації; вміння подавати матеріал проблемно та залучати оточуючих до дискусії; вміння враховувати в ході викладу матеріалу індивідуальні особливості слухачів, рівень сприйняття ними

інформації, корегувати процес викладу матеріалу; вміння поєднувати виклад інформації з організацією самостійної пізнавальної діяльності.

Когнітивний компонент: потреба в постійному підвищенні знань про культуру, історію та мистецтво; загальна ерудиція та світогляд; пізнавальна активність; дивергентність, критичність, аналітичність та асоціативність мислення; врахування принципу історизму та соціальної детермінованості явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві; науково-світоглядна оцінка феноменів культури та професійної діяльності; методологічна культура курсанта вищого навчального закладу МВС України; здатність мислення курсанта вищого навчального закладу МВС України сприймати та адаптувати на культуротворчому рівні соціальні ідеї та проекти; наявність творчого мислення, творчої фантазії; професійна інтерпретація культурних знань як активізація професійної творчості.

Управлінсько-регулятивний компонент: психологічна компетентність курсанта вищого навчального закладу МВС України, його психологічна культура; прогнозування розвитку особистості; забезпечення умов для запуску особистісних функцій; актуалізація внутрішніх сил саморозвитку людини, її самовизначення та становлення; обґрунтування конкретних напрямів самовдосконалення особистості; професійно-практична підготовка курсантів на основі професійно-етичних стандартів; здатність до самопізнання, рефлексії; здатність до корекції та самокорекції психологічних станів та поведінкових актів особистості; етичність, вибірковість фахових, професійних, психодіагностичних та психокорекційних методик.

Критерії оцінювання культурологічної підготовки курсантів у вищих навчальних закладах МВС України розкрито через специфічні ознаки кожного структурного компонента, які вимірювались якісними показниками та виражались у кількісних.

6. Експериментальна перевірка ефективності культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України підтвердила всі основні теоретико-методичні положення дисертаційного дослідження. У результаті формувального впливу відбулися статистично значущі зміни в рівнях сформованості компонентів готовності курсантів експериментальної групи. Статистичний аналіз даних експериментального дослідження підтвердив об'єктивність змін, що сталися у рівні культурологічної підготовки курсантів під впливом обґрунтованої методики.

Удосконаленню професійної культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України сприятиме використання потенційних можливостей розробленої моделі, виявлених у результаті проведення науково-дослідної роботи та відображених у методичних рекомендаціях щодо культурологічної підготовки майбутніх фахівців МВС України.

Результати педагогічного експерименту, впровадження їх у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів МВС України дають підстави

стверджувати, що поставлені в роботі завдання виконано. Це дає змогу сформулювати пропозиції щодо їх практичного використання:

- урахувати вимоги національної рамки кваліфікацій при підготовці майбутніх фахівців МВС України з актуалізацією культурологічної складової;

- уточнити зміст стандартів вищої освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик бакалавра та магістра з урахуванням важливої ролі культурологічної підготовки фахівців МВС України;

- модернізувати навчальні плани підготовки майбутніх фахівців МВС України освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр” і „магістр” шляхом оптимізації переліку дисциплін та удосконалення їх змісту, що забезпечить найбільші потенційні можливості для культурологічної підготовки курсантів з урахуванням європейського та світового досвіду;

- запровадити моніторинг культурологічної підготовки курсантів на всіх курсах з метою контролю та корегування знань і вмінь, поведінкових якостей, особистісних характеристик, мотиваційних чинників та здібностей, які визначають її ефективність;

- розробити програму підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу вищого навчального закладу МВС України відповідно до теоретико-методичних положень дисертаційного дослідження;

- матеріали дослідження, монографія, методичні рекомендації можуть бути використані в професійній підготовці курсантів вищих навчальних закладів, а також під час викладання курсів фахових дисциплін, у науково-дослідній роботі курсантів, магістрів, аспірантів та в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективними є дослідження, присвячені здійсненню пошуку ефективних форм підвищення рівня культурологічної підготовки тих фахівців МВС України, які працюють, обґрунтуванню культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України на рівні стандартів, дослідження проблеми наступності культурологічної підготовки в умовах ступеневої освіти та запровадження національної рамки кваліфікацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України: монографія / О.П. Зеленська. – Львів: Ліга-прес, 2012. – 302 с.

2. Зеленська О.П. Особливості організації навчально-виховного процесу у ВНЗ МВС України / О.П. Зеленська // Актуальні проблеми професійної

підготовки студентів ВНЗ. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2009. – Вип. 2. – С. 222-226.

3. Зеленська О.П. Формування соціокультурної компетенції студентів ВНЗ засобами іноземної мови / О.П. Зеленська // Вища освіта України. – 2010. – Т. III (21). – Дод. 4. – С. 189-196.

4. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів ВНЗ МВС України у контексті діалогу культур / О.П. Зеленська // Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності: теорія і практика [наук.-теорет. посіб.]. – Переяслав-Хмельницький: КСВ, 2010. – Вип. 3. – С. 275-277.

5. Зеленська О.П. Формування іншомовної соціокультурної компетенції курсантів ВНЗ МВС України на заняттях з іноземної мови / О.П. Зеленська // Зб. наук. пр. Серія: Педагогічні та психологічні науки – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2010. – № 55. – С. 42-45.

6. Зеленська О.П. Поняття, які розкривають тенденції розвитку сучасної української культурології / О.П. Зеленська // Наукові записки: зб. наук. пр.; М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова; укл. Л.Л. Макаренко. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. LXXXXIII (93). – С. 66-74. – (Серія педагогічні та історичні науки).

7. Зеленська О.П. Мова як складова системи формування особистості у вищій школі / О.П. Зеленська // Вісник Чернігівськ. нац. пед. ун-ту імені Т.Г. Шевченка; [гол. ред. Носко М.О.]. – Чернігів: ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2011. – Вип. 90. – С. 76-79. – (Серія: Педагогічні науки).

8. Зеленська О.П. Проблеми мультикультуралізму в підготовці поліцейських у США / О.П. Зеленська // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 23. – С. 99-104.

9. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів у ВНЗ МВС України та реформування системи освіти / О.П. Зеленська // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. – Херсон: КВНЗ „Херсонська академія неперервної освіти”, 2012. – Вип. 14. – С. 145-151.

10. Зеленська О.П. Українська мова як важливий елемент національної культури та її значення для культурологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС України / О.П. Зеленська // Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ: Державний заклад ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – № 15 (250). – Ч. III. – С. 26-34.

11. Зеленська О.П. Моделювання культурологічної підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів України / О.П. Зеленська // Професійна освіта: проблеми і перспективи: зб. наук. пр. – К., Сімферополь: НІЦ КІПУ, 2012. – Вип. 3. – С. 64-69.

12. Зеленська О.П. Модель культурологічної підготовки майбутнього фахівця системи МВС України / О.П. Зеленська // Проблеми трудової і професійної підготовки: наук.-метод. зб. / [Кол. авт; відповід. редактор і укладач В.В. Тешенко]. – Слов'янськ: СДПУ, 2012. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 246-256.

13. Зеленська О.П. Деякі дидактичні принципи культурологічної підготовки курсантів ВНЗ системи МВС України / О.П. Зеленська // Вісник Чернігівськ. нац. пед. ун-ту імені Т.Г. Шевченка; [гол. ред. Носко М.О.]. – Чернігів: ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2012. – Вип. 100. – С. 168-171. – (Серія: Педагогічні науки).

14. Зеленська О.П. Деякі напрямки культурологічного виховання майбутніх правоохоронців у позааудиторний час / О.П. Зеленська // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. – Хмельницький: ХГПА, 2012. – Вип. 12. – С. 159-162.

15. Зеленская Е.П. Диалог культур и культурологическая подготовка курсантов ВУЗов МВД Украины / Е.П. Зеленская // Фэн-наука. Периодический журнал научных трудов. – Бугульма, 2012. – № 12 (15). – С. 69-71.

16. Зеленська О.П. Деякі філософські передумови культурологічної підготовки майбутніх правоохоронців у ВНЗ МВС України / О.П. Зеленська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 26 (79). – С. 163-170.

17. Zelenska O.P. Features of Culturological Preparation of the Future Employees of Law Enforcement Agencies of Ukraine / O.P. Zelenska // International Conference on European Science and Technology [Text]: materials of the III international research and practice conference, (Munich, October 30th-31st, 2012). – Munich, Germany: Publishing office Vela Verlag Waldkraiburg, 2012. – P. 454-458.

18. Зеленська О.П. Культурологічне виховання курсантів ВНЗ системи МВС України як важливий чинник формування професіонала-гуманіста / О.П. Зеленська // Збірник наукових праць Уманськ. держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини; [гол. ред.: М.Т. Мартинюк]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. – Ч. 4. – С. 146-153.

19. Зеленская Е.П. Профессиональная подготовка будущих сотрудников органов внутренних дел Украины / Е.П. Зеленская // Современный научный вестник. – Белгород: ООО „Руснаучкнига”, 2012. – № 26 (138). – С. 112-116. – (Серія: Филологические науки. Педагогические науки).

20. Зеленська О.П. Організація експериментального дослідження особливостей культурологічної підготовки майбутніх фахівців МВС України / О.П. Зеленська // Молодь і ринок. – 2013. – № 2 (97). – С. 41-46.

21. Зеленская Е.П. Принципы и структура культурологической подготовки будущих работников правоохранительных органов Украины / Е.П. Зеленская // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2013. – № 1. – С. 140-143.

22. Зеленська О.П. Культурологічний потенціал професійної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України / О.П. Зеленська // Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. – К.: Гнозис, 2013. – Вип. 29. – Т. II. – Дод. 1. – С. 352-358.

23. Зеленська О.П. Експериментальне дослідження ефективності здійснення культурологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС України / О.П. Зеленська // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. – Херсон: КВНЗ „Херсонська академія неперервної освіти”, 2013. – Вип. 18. – С. 116-125.

Опубліковані праці апробаційного характеру

24. Зеленська О.П. Деякі засоби гуманітаризації навчально-виховного процесу при навчанні іноземної мови для спеціальних цілей / О.П. Зеленська // Стратегії та методики навчання мовам для спеціальних цілей. – К.: ІМВ, 2001. – С. 67-68.

25. Зеленська О.П. Професійна спрямованість навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах МВС України / О.П. Зеленська // Право і лінгвістика: матеріали II між. наук.-практ. конф., (Сімферополь, 23-26 вересня 2004 р.). – Сімферополь: Ельїньо, 2004. – Ч. II. – С. 181-187.

26. Зеленська О.П. Значення соціокультурних та соціолінгвістичних факторів у навчанні іноземної мови курсантів ВНЗ МВС України / О.П. Зеленська // Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., (Сімферополь, 12-14 лютого 2010 р.). – Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. – С. 42-44.

27. Зеленська О.П. Формування соціокультурної компетенції курсантів ВНЗ МВС України / О.П. Зеленська // Стратегії та методи навчання мов для спеціальних цілей: наук.-метод. матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 15 квітня 2011 р.). – К.: ІМВ, 2011. – С. 51-52.

28. Зеленська О.П. Про деякі основні принципи та напрямки культурної політики України / О.П. Зеленська // Освіта та науки в умовах глобальних викликів: матеріали IV між. наук.-практ. конф., (Судак, 10-12 червня 2011 р.). – Судак: ВіТроПринт, 2011. – С. 45-48.

29. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів ВНЗ МВС України як передумова гуманітаризації освіти / О.П. Зеленська // Проблеми та перспективи формування гуманітарної політики в Україні: матеріали круглого столу, (Сімферополь, 24 лютого 2012 р.). – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу, 2012. – С. 24-27.

30. Зеленська О.П. Культурологічна освіченість як складова частина підготовки майбутніх правоохоронців і правознавців / О.П. Зеленська // Теорія та практика юридичної освіти: 1-а Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 20 квітня 2012 р.). – К.: Вид-во Європейського університету, 2012. – С. 74-79.

31. Зеленська О.П. Лінгвосоціокультурна компетенція в іншомовній фаховій підготовці правоохоронців і правників у ВНЗ / О.П. Зеленська // Актуальні проблеми безпекознавства та правової науки в контексті сучасної соціально-економічної та адміністративно-правової реформи. – К.: Європейський університет, 2012. – С. 5-8.

32. Зеленська О.П. Мистецтво як елемент культурологічної підготовки курсантів / О.П. Зеленська // Україна: культурно-ціннісні виклики: матеріали круглого столу, (Сімферополь, 13 червня 2012 р.). – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2012. – С. 19-25.

33. Зеленська О.П. До питання навчання іноземної мови в контексті міжкультурної парадигми / О.П. Зеленська // Розум в XXI столітті: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., (Сімферополь, 20 червня 2012 р.). – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2012. – Т. 1. – С. 15-20.

34. Зеленська О.П. Міжнародне співробітництво поліцейських як передумова професійної культурологічної підготовки кадрів / О.П. Зеленська // Соціальні інновації в сучасному суспільстві: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь-Судак, 3-5 жовтня 2012 р.). – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2012. – С. 43-47.

35. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів ВНЗ МВС України як фактор становлення особистості в умовах суспільних трансформацій / О.П. Зеленська // Сучасні технології вищої освіти: зб. наук. пр. VII всеукр. наук.-практ. конф., (Одеса, 3-5 жовтня 2012 р.). – Одеса: ННІХКТЕ, 2012. – С. 32-33.

36. Зеленська О.П. До питання про культурологічний підхід у професійній підготовці курсантів ВНЗ системи МВС України / О.П. Зеленська // Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 29-31 жовтня 2012 р.). – Харків: Форт, 2012. – Т. 3. – С. 44-47.

37. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів крізь призму філософської думки (XVIII-XIX ст.) про культуру / О.П. Зеленська // Людина. Мова. Культура: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Горлівка, 15 листопада 2012 р.). – Горлівка: ГДПШМ, 2012. – С. 49-51.

38. Зеленська О.П. Формування комунікативно-культурологічної компетенції – мета навчання іноземних мов / О.П. Зеленська // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: V Всеукр. наук.-практ. конф., (Хмельницький, 7 грудня 2012 р.). – Хмельницький: Національна академія ДПСУ, 2012. – С. 70-71.

39. Зеленська О.П. Особистісно орієнтовані технології навчання в структурі культурологічної підготовки курсантів ВНЗ системи МВС України / О.П. Зеленська // Стратегія розвитку України в глобальному середовищі: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь-Ялта, 21-24 листопада 2012 р.). – Сімферополь: Кримський ін-т бізнесу, 2012. – С. 133-137.

40. Зеленська О.П. Культурологічна підготовка курсантів ВНЗ МВС України як один з критеріїв якості їх освіти / О.П. Зеленська // Вища юридична освіта: історичний досвід та перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.-метод. конф., (Донецьк, 25 січня 2013 р.). – Донецьк: Донецький юридичний інститут внутрішніх справ, 2013. – С. 132-137.

41. Зеленська О.П. Полікультурна освіта і навчання рідної та іноземної мов у ВНЗ системи МВС України / О.П. Зеленська // Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації: матеріали міжнар. конф., (Сімферополь, 30 січня-2 лютого 2013 р.). – Сімферополь: КІБ, 2013. – С. 49-53.

42. Зеленська О.П. Значення навчання іноземних мов і культур у вищих навчальних закладах / О.П. Зеленська // Актуальні проблеми іноземної мови професійного спрямування: XI Міжнар. наук.-практ. конф.: наук.-метод. матеріали, (Київ, 5 квітня 2013 р.). – К.: ІМВ, 2013. – С. 62-63.

*Опубліковані праці, які додатково відображають наукові
результати дисертації*

43. Зеленська О.П. Виховання курсантів і студентів ВНЗ МВС України засобами іноземної мови / О.П. Зеленська // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – Вип. 7. – С. 37-39.

44. Зеленська О.П. Іншомовна міжкультурна комунікація – вимога гуманістично орієнтованої вищої освіти / О.П. Зеленська // Функціональна лінгвістика: сб. науч. работ. – Симферополь: Крымский республ. ин-т последипл. педагог. образов., 2012. – № 3. – С. 218-220.

45. Зеленська О.П. Необхідність врахування соціокультурного фактора при навчанні іноземної мови у ВНЗ / О.П. Зеленська // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – Вип. 15. – С. 72-79.

АНОТАЦІЇ

Зеленська О.П. Теоретичні та методичні засади культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, 2013.

У дисертації проаналізовано стан культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Науково обґрунтовано педагогічні умови культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, що виражено в трьохкомпонентній структурі (процесуальний, мотиваційний, змістовий). Розроблено модель культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Визначено компоненти (аксіологічний, процесуальний, когнітивний та управлінсько-регулятивний), критерії та показники культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, на основі аналізу їх якісних і кількісних проявів встановлено три рівні підготовки: низький, середній та високий. Обґрунтовано систему принципів культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України: вільного вибору індивідуального напряму культурологічної підготовки; забезпечення наступності культурологічної підготовки; відповідності культурологічної підготовки вимогам до особистості сучасного фахівця; відкритості культурологічної підготовки; розвивального потенціалу культурологічної підготовки; системності культурологічної підготовки; взаємозв'язку методів та форм культурологічної підготовки. Розроблено концепцію культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Ключові слова: культурологічна підготовка, критерії та показники культурологічної підготовки, методика культурологічної підготовки, педагогічні умови культурологічної підготовки, модель культурологічної підготовки,

підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України, принципи культурологічної підготовки.

Зеленская Е.П. Теоретические и методические основы культурологической подготовки курсантов высших учебных заведений МВД Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт высшего образования НАПН Украины, Киев, 2013.

В диссертации исследовано состояние культурологической подготовки курсантов высших учебных заведений МВД Украины. Обоснованы принципы культурологической подготовки курсантов высших учебных заведений МВД Украины на основе лично ориентированного, синергетического и аксиологического подходов: свободного выбора индивидуального направления культурологической подготовки, обеспечения преемственности культурологической подготовки; соответствия культурологической подготовки требованиям к личности современного специалиста, открытости культурологической подготовки; развивающего потенциала культурологической подготовки; системности культурологической подготовки; взаимосвязи методов и форм культурологической подготовки.

Установлено, что осуществление культурологической подготовки курсантов высших учебных заведений МВД Украины является результативным благодаря созданию адекватных поставленной цели педагогических условий, распределенных на три группы: процессуальные, мотивационные и содержательные.

Обоснована концепция культурологической подготовки курсантов высших учебных заведений МВД Украины. Определены цели, задачи, система и организационно-педагогические условия формирования профессионализма будущих специалистов МВД Украины в контексте поликультурного гражданского общества, совершенствования функционирования системы подготовки, переподготовки и повышения квалификации специалистов МВД для осуществления профессиональной деятельности. Согласно разработанной концепции, культурологическая подготовка курсантов высших учебных заведений МВД Украины – специальная теоретическая, практическая и методическая профессиональная подготовка специалистов путем формирования, углубления, расширения и обновления их профессиональных знаний, умений и навыков в области межличностного и межнационального общения.

Культурологическая подготовка курсантов высших учебных заведений МВД Украины осуществляется в контексте развития личности. Разработанная модель предполагает развитие личности курсанта с учетом ее подструктур. Первая подструктура личности объединяет направленность и отношения личности, проявляющиеся как ее моральные черты. Вторая подструктура личности объединяет знания, навыки и привычки, полученные в личном опыте

путем приобретения даже генетически обусловленных свойств личности. Третья подструктура личности объединяет индивидуальные особенности отдельных психических процессов или психических функций, понимаемых как формы психического отражения: памяти, эмоций, ощущений, мышления, восприятия, чувств и воли. Четвертая подструктура личности объединяет свойства темперамента или типологические свойства личности, а также возрастные особенности.

Определены основные принципы методики диалога культур в культурологической подготовке курсантов ВУЗов МВД Украины: человек как субъект культуры, собственной жизни и индивидуального развития; профессиональное образование как культурная развивающая среда, которая рождает и питает личность будущего специалиста МВД Украины, придает его жизни культурный смысл творчества и диалог как способ его существования и саморазвития в культурно-образовательной среде.

В основе разработки форм и методов культурологической подготовки будущего специалиста МВД Украины лежит проектирование высокоэффективной учебной деятельности курсантов и управленческой деятельности преподавателей. Логику такого проектирования в общем виде можно представить следующим образом: описание в наблюдаемых характеристиках и измеряемых параметрах ожидаемого результата обучения (степень владения понятиями, способами деятельности, характеристики интеллектуального развития и т.д.); определение природы, состава, проявлений тех психологических процессов (ориентировочных, логических, креативных, эмоциональных, творческих и т.д.), которые должны быть актуализированы в сознании курсантов, чтобы следствием их стало проявление новообразований, которые спроектированы с целью учебного процесса; обоснование содержания предметной деятельности, на основе которой могут быть актуализированы проектируемые психические процессы, разработка ситуаций общения, которые могут привести курсантов к получению нужного познавательного и профессионального опыта; разработка содержательной и процессуальной сторон современных педагогических технологий: приобретение опыта, подлежащего усвоению в виде системы познавательных или практических задач, поиск специальных дидактических процедур его усвоения (организация индивидуальной и коллективной учебной деятельности, имитационных моделей процессов, исследуемых учебно-деловых игр); разработка процедур контроля, диагностики, измерения качества усвоения, способов индивидуальной коррекции учебной деятельности. Главной целью культурологической подготовки является не усвоение суммы знаний и умений, а овладение образцами человеческой культуры и умение использовать этот культурообразовательный опыт в профессиональной деятельности.

Культурологическая подготовка курсантов высших учебных заведений МВД Украины оценивалась по трем уровням (низкий, средний и высокий) в

пределах структурных компонентов: аксиологического, процессуального, когнитивного, управленческо-регулятивного.

Ключевые слова: культурологическая подготовка, критерии и показатели культурологической подготовки, методика культурологической подготовки, педагогические условия культурологической подготовки, модель культурологической подготовки, подготовка курсантов высших учебных заведений МВД Украины, принципы культурологической подготовки.

Zelenska O.P. The theoretical and methodological foundations of the culturological training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Doctor Degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – The Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2013.

The thesis investigates the state of the culturological training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs Ukraine. The pedagogical conditions of the culturological training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs Ukraine, which are expressed in a three-component structure (procedural, motivational, contextual) are scientifically grounded. The model of the culturological training of the cadets of the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is worked out. The components (axiological, cognitive, process-technological, control and regulative component), criteria and indices of the culturological training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs Ukraine are defined. Three levels of training: low, middle and high are determined on the basis of their qualitative and quantitative display. The system of the principles of the culturological training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs Ukraine is grounded: the free choice of the individual direction of the culturological training; the provision of the succession of the culturological training; the conformity of the culturological training with the requirements to a modern specialist; the openness of the culturological training; the development potential of the culturological training; systematic character of the culturological training; the correlation of the methods and forms of the culturological training. The concept of the culturological training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is developed.

Key words: culturological training, criteria and indices of the culturological training, culturological training methods, pedagogical conditions of the culturological training, a model of the culturological training, training of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, principles of the culturological training.

Підписано до друку 09.10.2013. Формат 60x84/16.
Ум.друк. фрк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. №

